

VIDA ISTVÁN

A „demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló törvényjavaslat megszületése és parlamenti vitája

A 25 éves ellenforradalmi rendszer államformája, az anakronisztikus „király nélküli királyság”, formailag alkotmányos monarchia, a gyakorlatban azonban a parlament és a többpártrendszer mellett lényegében diktatórikus módszereken nyugvó, a fasizmus szervezési és működési elveivel rendelkező államforma volt,¹ amely a magyar fasizmus bukásával szintén a történelem süllyesztőjébe került.

A felszabadulás után az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az Ideiglenes Kormány létrehozásával, tehát az új államiság megteremtésével egyidőben nem került sor a régi államforma törvényes eltakarítására. Az egész társadalmi-politikai élet újjászervezése, a nagybirtokrendszer felszámolása, a fasiszta maradványok elleni harc, a termelés talpraállítása, általában az újjáépítés fontosabb feladatok voltak. Ez persze nem jelentette azt, hogy az államforma átmeneti rendezésére bizonyos intézkedések nem történtek. Így például az államfői jogkör ideiglenes ellátására bővítették az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökségének jogkörét, 1945 januárjában felállították a Nemzeti Főtanácsot, amely mint testület lényegében az államfő funkcióját töltötte be, majd eltörölték a „magyar királyi” jelző használatát. E lépések már a régi államformától való elszakadást jelezték. Az ezzel egyidejűleg kiépült államszervezet a gyakorlatban köztársasági jellegűvé vált.²

Az ország felszabadulásával párhuzamosan kibontakozó forradalmi átalakulás a régi államformát fokozatosan túlhaladta, s egyben elkerülhetetlenül megkövetelte a társadalmi fejlődés adott fokának megfelelő új államforma törvénybe iktatását. A kérdés rendezése azonban csak az 1945-ös őszi választások után került előtérbe. A burzsoá erők a választásokon jelentősen előre törtek és a Kisgazdapárt 57⁰/₀-os abszolút többségére támaszkodva általános támadásba lendültek a népi baloldal ellen. Fő célkitűzésük a demokratikus pártok koalíciójának felszámolására, a munkásosztálynak a hatalomból való kiszorítására, valamint a további, tőkét korlátozó intézkedések megakadályozására irányult. Az osztályerőviszonyok jobbrtolódása már-már a népi demokratikus forradalom vívmányait veszélyeztette. A MKP vezette baloldali erők elsősorban az elért eredmények megőrzésére törekedtek és meglévő pozícióik megszilárdítása érdekében újabb haladó feladatok megvalósítását követelték. Ezek közül a legkönnyebben megvívhatónak az államforma kérdésében meglévő ideiglenesség megszüntetése, a köztársaság kikiáltása látszott.

¹ Ld. bővebben: *Samu Mihály*: A Horthy-korszak államformája és jogrendszere. Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról. Bpest. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1958. 7—44. l.

² Kovács Kálmán előadása a magyar—csehszlovák jogtörténeteszek vitaülésén. Pecze Ferenc ismertetése alapján. Jogtudományi Közöny, 1964. 2. sz. 117. l.

A koalíció baloldala — a MKP, a NPP, a SzDP, valamint a FKgP balszárnya — az államforma rendezését a burzsoázia támadásának mielőbbi visszaverése érdekében tűzte napirendre. Abból indult ki, hogy az alkalmas a demokratikus erők összefogására, a forradalom ellenfeleinek leleplezésére és nem utolsó sorban a dolgozó nép politikai aktivitásának fellendítésére. Nálunk a széles tömegek, a munkásosztály, a parasztság, a városi és falusi kispolgárság, valamint az értelmiség döntő többsége a köztársasággal rokonszenvezett. Hogy ebben milyen szerepet játszottak az 1918—1919-es hagyományok, nehéz felmérni. A legfontosabb talán az volt, hogy a felszabadulás utáni társadalmi változások, a dolgozó nép képviselőinek részvétele a hatalomban, a földosztás, az újjáépítés egyre láthatóbb eredménye mindenki számára nyilvánvalóvá tették, hogy Magyarországon új világ születik. Ezzel szemben a királyság esetleges visszaállítása a „réginek”, az ellenforradalmi rendszer visszatérésének emlékét idézte fel. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy főleg az egyház tevékenysége következtében élt még a legitimizmus is, bár e körök befolyása egyre inkább csökkent. A baloldali erők a köztársaság törvénybeiktatásáért vívott harcot összekapcsolták más fontos megoldandó feladattal: az infláció és spekuláció elleni küzdelemmel, az államapparátusnak fasiszta elemektől való megtisztításával, valamint a földreform megvédésével. Világosan felismerték az államforma-rendezés jelentőségét, s azt vallották, hogy „a köztársaság lehet a nép demokráciájának államformája, de lehet a vagyonos osztályok »demokratikus« módszerekkel biztosított uralmának államformája is. A harc, a forradalmi erőviszonyok döntenek el, hogy milyen demokráciáról, milyen köztársaságról lesz szó.”³

Az államforma megváltoztatását mindazonáltal külpolitikai okok is sürgették. Egyrészt Kelet-Európában a népi demokratikus forradalmak során több országban is — Jugoszláviában, Bulgáriában, Albániában — 1945—1946 fordulóján került sor a kérdés megoldására. Másrészt a közelgő béketárgyalásokra való tekintettel a környező demokratikus államok és a szövetséges nagyhatalmak előtt is tanúsítani kellett, hogy Magyarországon mélyreható demokratikus változások zajlottak le, hogy a magyar nép szakítani akar és szakítani tud a letűnt horthysta rendszer maradványaival és őszintén csatlakozni kíván a szabadság-szerető népek táborához. Az ország külpolitikai elszigetelődése ugyan fellazulóban volt, ezen a téren az előrehaladás azonban továbbra is a belső demokratizálódás függvénye maradt.

A feudális eredetű monarchia felszámolása keresztelte az egyház Habsburg restaurációs terveit, ezért a klerikális körök fordultak szembe legélesebben az államforma rendezésével. Legjelentősebb fellépésükre a parlamentben került sor, ahol Schlachta Margit a köztársasági törvény vitájában nyílt támadást intézett a köztársaság ellen. Indítványozta, hogy az államforma kérdésének eldöntését halasszák el a békekötés utánra. Igyekezett köztársaság-ellenes hangulatot kelteni, védelembe vette a királyságot, s a fiktív „korona-tant”. Valóságos védőbeszédet tartott a Habsburgokról, akikről, meghamisítva a magyar nép történetét, nem állotta azt állítani: „Ha tárgyilagosaak vagyunk, tudomásul kell vennünk, hogy a Habsburgok a jobbágyság mellett állottak a nemességgel szemben.” Schlachta azonban kudarcot vallott, a nemzetgyűlés egyöntetűen visszautasította és elítélte felszólalását.⁴

³ Szabad Nép, 1946. jan. 11.

⁴ Erre vonatkozóan lásd bővebben: *Orbán Sándor: Egyház és állam 1945—1950.* Bpest. Kossuth Kiadó. 1962. 96—100. l.

A reakciós törekvések komoly bázisát alkotó egyházhoz hasonlóan a nagyburzsoázia is ellenezte a köztársaságot, noha reális politikai megfontolásokból nyíltan nem lépett fel ellene. Sulyok Dezső, a nagytőkés érdekeket képviselő kisgazdapárti jobbszárny vezére, újévi beszédében kifejtette, hogy a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása miatt az államforma kérdésének felvetését nem tartja időszerűnek. Tagadta, hogy a nemzetgyűlésnek joga lenne ebben a kérdésben dönteni, s a megoldás útját egy később megtartandó „tisztá népszavazásban” jelölte meg.⁵ Sulyokék taktikájához az is hozzátartozott, hogy mind a köztársaságot, mind a királyságot egyformán lehetséges államformának tartották.⁶ A Kisgazdapárt jobbszárnyának az államforma kérdésében elfoglalt álláspontja, amely tehát annak rendezését nem tartotta aktuálisnak, másrészt a királyságot is elfogadható megoldásnak tekintette, a nagytőkés és volt nagybirtokos körök azon távolabbi célkitűzéséből következett, amely arra irányult, hogy megakadályozza az ország további radikális demokratizálódását, s a nagyburzsoázia érdekeinek megfelelő állami berendezkedést alakítson ki. Így érdekében állt az államforma rendezetlenségének fenntartása, mert egy esetleges jobboldali fordulat alkalmával megkönnyíthette volna egy konzervatív-nagytőkés, bár nem fasiszta rendszer restaurálását. Hogy a királyságot is elfogadhatónak vélték, két dologgal függött össze. Egyfelől azzal, hogy a magyar burzsoázia nem kis része maga is legitimista volt, másfelől a követendő példaképnek tekintett nyugati burzsoá demokráciák államformája — parlamentáris királyságtól a polgári köztársaságig — nagy változatosságot mutatott.

A jobboldali kisgazda körök álltak az államforma rendezése elleni támadás élére. Egyes helyeken, elsősorban az alföldi megyékben, ahol a párton belül a kulákság jelentékeny befolyással rendelkezett, sikerült a helyi szervezetek egy részét is maguk mögé állítani.⁷ Felléptek a Kisgazda Párt 1946. január 8—10-i, az államforma ügyében összehívott képviselői értekezletén is, itt többek között az egykori oktobrista Nagy Vince indítványozta az államforma megváltoztatásának elhalasztását.⁸ A képviselők döntő többsége azonban a köztársaság sürgős törvénybeiktatása mellett foglalt állást, és így Sulyokék saját pártjuk előtt is meghátrálásra kényszerültek, és megszavazták a kérdés rendezését.⁹

A koalíciós pártok körében az államforma rendezésére kétféle elképzelés alakult ki. Az egyik a Kisgazdapárt által képviselt polgári elgondolás, melynek lényege: olyan burzsoá államforma legyen, amelynek keretében a köztársasági

⁵ Pápai Független Kisgazda, 1946. jan. 5.

⁶ „Köztársaság, vagy királyság — ez lehet egyedül a holnap felvetődő kérdés lényege. A választás során a történelmi magyar gondolat ugyanannyi jogot és lehetőséget biztosít a köztársaságnak, mint a királyságnak” — írta Dessewffy Gyula a Kis Újság újévi számában. Sulyok Dezső a köztársasági törvényjavaslat parlamenti beterjesztésekor a magyar nép számára szintén elfogadhatónak tartotta mindkét államformát. Ld.: Ngy. N. Bpest. 1946. I. köt. 250—265. l. Erre utal: *Mód Aladár*: Népi demokráciánk történetéhez c. cikke. Valóság, 1960. I. sz. 16. l.

⁷ Így pl. a Független Kisgazda Párt Hajdú megyei és debreceni pártválasztmányának 1946. jan. 6-án kelt határozata leszögezte: „Választmányunknak az államforma kérdésében az az álláspontja, hogy ebben a kérdésben csakis népszavazás dönthet és csak a békekötés után, illetve akkor, amikor a nemzet szuverenitásának teljes birtokában lesz.” Ugyancsak a népszavazás mellett nyilatkozott a Szabolcs megyei kisgazda pártválasztmány is. Debrecen, 1946. jan. 8.

⁸ Nagy Vince: Októbertől októberig. New York. 1962. 296—297. l.

⁹ Vásáry István, aki a debreceni pártszervezet nevében a képviselői értekezleten előbb ellenezte, majd elfogadta a köztársaság azonnali megvalósítását, visszatérően a fővároshól, kijelentette, hogy elsősorban külpolitikai megfontolások vezették arra, hogy a többség határozatának alávesse magát. Ld. Debrecen, 1946. jan. 22.

elnök a parlamenttel szemben széleskörű hatalommal bír.¹⁰ A másik, a munkáspártok radikális-demokratikus felfogása, mely szerint az államforma csupán kerete az adott társadalmi rendnek, s a köztársasági elnök jogkörét messzeemenően alá kell rendelni a törvényhozó hatalomnak.

E két koncepció közötti harc a munkáspártok álláspontjának győzelmével végződött. 1946. február 1-én elfogadták a köztársaság törvénybeiktatásáról szóló törvényjavaslatot, s ezzel Magyarország hivatalosan is köztársaság lett.¹¹ A köztársasági törvény magán viselte keletkezési körülményeinek jegyeit. Sokban visszamutatott a polgári köztársaságok kezdeti jellegzetességeire, bár azok legdemokratikusabb megoldásán is túlment, amennyiben az államfő jogkörét tekintve alárendelte a parlamentnek. A kormányforma és az államfő jogállásának és hatáskörének meghatározásán kívül egyéb állami főszervekről azonban nem intézkedett. Első ízben foglalta törvénybe a demokratikus szabadságjogokat.¹²

A köztársaság kikiáltása a burzsoá reakció elleni ellentánadás első, viszonylag könnyen elért eredménye volt. Nem tartozott az adott időszak központi feladatai közé. S mivel csak a demokráciáért vívott harc kereteit szabta meg, annak menetére, irányára és ütemére csupán részleges befolyással bírt, s csak az állam demokratizálódását fémjelezte, ezért nem veszélyeztette a burzsoázia politikai pozícióit sem, így Sulyokék könnyedén visszavonulót fújhattak.¹³ A demokrácia és a köztársaság védelméről szóló törvényjavaslatnál azonban már másképp alakult a helyzet.

A köztársaság törvénybeiktatása lehetővé tette a baloldali pártok számára egy új államvédelmi törvény megalkotását. A felszabadulást követő első idő-

¹⁰ „... a koalíció nem örökös állapot, egyszer felborulhat, és ha nem akarjuk, hogy a belső rend is felbomoljék vele, feltétlenül kell egy, a pártokon felülálló szilárd pontot teremtenünk, amelyik a változásokon és az esetleges válságokon átségíti a nemzetet, amely köré a konszolidáció épülhet, amely körül kibontakozásnak történnie kell” — mondotta Nagy Ferenc az Igazságnak adott nyilatkozatában (1946. jan. 16.). Szavaiból kiderül, hogy a köztársasági elnöknek a koalíciós pártok között egyensúlyozó, egyensúlyt fenntartó szerepet szántak, s az elgondolásban bennfoglaltatott: ahhoz, hogy az államfő a mérleg nyelve lehessen, természetesen széleskörű jogokkal és felhatalmazással kell rendelkeznie. A Kiszgazdapártnak az államforma kérdésében elfoglalt hivatalos álláspontját Nagy Ferenc és csoportja dolgozta ki.

Nagy Ferenc koncepciója szerint, amíg a békekötés meg nem történik, s a szovjet csapatokat ki nem vonják, addig nyílt antikommunista, polgári politikát nem lehet folytatni, átmenetileg fenn kell tartani a koalíciót, együtt kell működni a kommunistákkal, lehetőleg ki kell aknázni a hatalomban való részvétel előnyeit. (Ld.: *Ságvári Ágnes*: Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten 1945—1947. Bpest. Kossuth. 1964. 150. l.) Ennek megfelelően egy széleskörű jogokkal felruházott köztársasági elnök, aki egyben a végrehajtó hatalom feje, nemcsak konzerválhatja a koalíción belül kialakult erőviszonyokat, hanem később, kedvező esetben kezdeményezője is lehet a koalíció felszámolásának, s elősegítheti a polgári demokrácia klasszikus politikai gyakorlatához, a parlamenti váltógazdálkodáshoz való visszatérést. Arról nem is szólva, hogy így a parlamenti többségük mellett, egy kiszgazdapárti köztársasági elnökkel, a végrehajtó hatalomban is megszerezheték volna a hön öhajtott irányító szerepet.

¹¹ Az egyes pártok állásfoglalásának, az államforma rendezése körüli harcokra lásd bővebben: *L. Gál Éva*: A köztársaság megteremtése Magyarországon (1946). Századok, 1956. 170—203. l.

¹² Magyar Törvénytar. 1946. 1. tc. és dr. Beer—dr. Szamuél—dr. Kovács: Magyar Államjog. Egyetemi Tankönyv. Bpest, 1960. 76. l.

¹³ A nagytőkés köröknek az államforma rendezésével kapcsolatos „érdektelenségére” utal a GyOSz-hoz közel álló Magyar Nemzet 1945. dec. 6-i számának egyik glosszája, amely kifejti, hogy „ha megszűnik Magyarországon az a paradox helyzet, hogy király nélküli királyság vagyunk, ám legyünk népköztársaság... Nem az intézmények lényegesekek, hanem a szellem és a szellemből eredően a szabadságjogok biztosítása... Csak higgyék el, lesznek sokan, akik szívesen elfogadnak majd egy olyan népi köztársaságot, mint amilyen népi királyság a messzi Svédország.”

szakban még hatályban voltak a háború előtti összes büntetőjogi és büntető eljárásjogi jogszabályok, kivéve természetesen azokat a nyilvánvalóan fasiszta és népellenes törvényeket és rendeleteket, amelyeket a fegyverszüneti egyezmény hatályon kívül helyezett. Ily módon érvényben maradt a hirhadt, az állam és a társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: III. tc. is,¹⁴ amely a „selforgató mozgalom” és a „nemzet gyalázás” tényálladékaival elsősorban a kommunista munkásmozgalom elnyomására irányult, a hadsereget, a csendőrséget és a rendőrséget.¹⁵ A népbíróságok az új államvédelmi törvény meghozásáig az új népi demokratikus államhatalmat támadó bűncselekményekben a régi alapján voltak kénytelenek eljárni, felhasználták a törvény szövegét, azt azonban demokratikus szellemben alkalmazták.¹⁶ A tőkés-földbirtokos osztályok uralmát biztosító törvény ugyan gyakorlatilag érvényét veszítette, de törvényesen még nem hatálytalanították. A felszabadulás nyomán kibontakozó népi demokratikus forradalom a hatalom osztályjellegében gyökeres változásokat hozott: a munkás-paraszt demokratikus diktatúra egy sajátos formája jött létre. A hatalom népi jellegével összhangba kellett hozni az új jogrendszert. Emellett azonban egyéb tényezők is sietteték az új államvédelmi törvény megvalósítását.

A Kiszgazdapárt választási győzelme a központi hatalom keretein belül megváltoztatta az erőviszonyokat. Amíg a népi demokrácia erői, a kommunista vezetés alatt álló rendőrség, a népi szervek, a kormányban való részvétel, illetve az arra gyakorolt hatás útján a végrehajtó hatalomban rendelkeztek döntő befolyással, addig a törvényhozó hatalomban a Kiszgazdapárt volt többségben. A törvényhozó és végrehajtó hatalom viszonyában a gyakorlatban az utóbbi vezető szerepe érvényesült, s azt erősítette az ún. felhatalmazási törvény is, amely lehetővé tette a kormány számára a rendeleti úton való kormányzást.¹⁷ Arról nem is beszélve, hogy a legfontosabb gazdasági és politikai döntések még a nemzetgyűlés összeülte előtt, már a pártközi értekezleteken megtörténtek, s ez a parlament szerepét tovább csökkentette. Mindezek ellenére a népi demokratikus erőknek a burzsoá-restaurációs erők és a fasiszta reakcióval szemben azok fékentartására, a végrehajtó hatalomban kivívott pozícióik megszilárdítására törvényes biztosítékokra is szükségük volt.

Különösen égetővé vált a fasiszta reakciós veszély elhárítása. 1945 őszen-telén a demokrácia ellenségeinek a burzsoázia vezetésével kibontakozó támadása a fasiszta reakcióit is aktivizálta. Összeesküvések, nyílt vagy titkos szervezkedések, illegális röpcédulák, a demokrácia ellen gyalázkodó röpiratok, munkáspárti harcosok ellen elkövetett merényletek jelezték a fenyegető veszélyt.¹⁸ 1946. február 10-én pl. a fővárosban az Erzsébet körúton 500 fős reakciós tüntetés zajlott le, február 14-én a Csengery és Aradi utca sarkán egy kisebb csoport éljenezte Horthyt, Szálasit és Mindszentyt, azt megelőzően a főiskolákon és sporttelepeken fasiszta megmozdulásokra került sor. A felvidék megszállásában

¹⁴ *Barna Péter*: A magyar büntető-törvényhozás fejlődésének vázlata a felszabadulástól. Bpest. Közg. és Jogi Kiadó. 1956. 12. l.

¹⁵ Magyar Törvénytár. 1921: III. tc.

¹⁶ *Barna Péter*: A szocialista állam büntetőjogi védelme. Bpest. Közg. és Jogi Kiadó. 1961. 120. l.

¹⁷ Id. 1946. VI. tc. majd annak megújításai: 1946. XII. tc., 1946: XXVII. tc., 1947: II. tc. valamint 1947: VII. tc. (Két év hatályos jogszabályai 1945—1946. Bpest. 1947. 63., 85., 101. l.). Az Ideiglenes Kormány is külön felhatalmazást kapott az ügyek vitelére az Id. Nemzetgyűléstől, ld. Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója. Bpest. é. n. 33. l.

¹⁸ Ngy. N. Bpest. 1946. I. köt. 706. l.

hírhedtté vált rongyos gárda a különítményes Héjjas Iván aláírásával röpiratot terjesztett.¹⁹ A súlyos gazdasági helyzet, az infláció, a mostoha életkörülmények, a 25 éves ellenforradalmi rendszer továbbélő szellemi maradványai termékeny talajt nyújtottak a fasiszta törekvéseknek is.

Az új államvédelmi törvény megalkotását a demokratikus pártok közül elsőként a Kisgazdapárt vetette fel. Varga Béla a nemzetgyűlés 1945 decemberi ülészakán „a demokrácia alapelvei”, a „szabadság” és az „egyenlőség” védelmére sürgetett büntetőjogi szankciókat. A kisgazdák nemcsak a jobboldali, fasiszta diktatórikus törekvések ellen akarták biztosítani magukat, hanem a baloldali népmozgalmak, az esetleges baloldali diktatúra ellen is, amely megítélésük szerint szintén veszélyeztette a „szabadságot”. Éppen választási győzelmük fényében azt remélték, hogy az új büntetőjogi törvény tartalmát ők maguk szabhatják meg.²⁰

Az új államvédelmi törvényjavaslatot azonban a Szociáldemokrata Párt készítette elő. A párt alkotmányjogi bizottsága 1946. január 10-én az államforma rendezése mellett a demokrácia védelméről szóló törvényjavaslatot is összeállította, illetve megtárgyalta.²¹ Ennek nyomán készítette el azt a javaslatot a szociáldemokrata vezetésű igazságügyminisztérium, amelyet Ries István igazságügyminiszter 1946. február 7-én nyújtott be a parlamentben, s a nemzetgyűlés véleményezés céljából az alkotmány és közjogi bizottsághoz utalt át.²²

A „demokratikus állami rendszer és a köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló törvényjavaslat kimondta, hogy büntettet követ el az, aki a demokratikus rend megbontására vagy megdöntésére, a köztársasági államforma jogellenes módon való megváltoztatására mozgalmat kezd, szervez, vezet, illetve, anyagilag támogat, akár olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul, hogy a köztársasági elnököt életétől, személyi szabadságától, alkotmányos hatalmától megfosssa. Az ilyen tettek büntetése halál vagy életfogytiglan tartó kényszermunka. Emellett bünteti a demokrácia elleni lázítás és izgatás különböző nemeit, mindenekelőtt a nemzetiségi és fajgyűlöletre való izgatást, a rémhír terjesztését és a suttozó propagandát, továbbá a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek magasztalását, valamint feldicsérését. Az ilyen esetekben kiszabható büntetés két évtől tíz évig terjedhető börtön. Előírta, hogy a törvény hatálya alá eső bűncselekmények elbírálása a népbíróságok hatáskörébe tartozik, s leszögezte, hogy Büntetőtörvénykönyv 172. §-ának második bekezdése, amely a magántulajdon védelméről szolt és tiltotta az osztályellenes izgatást, valamint a hírhedt 1921: III. tc. hatályát veszti.²³

A törvényjavaslat nyilvánosságra kerülésével azonnal megindult ellene a propagandahadjárat. A reakciós körök azzal érveltek, hogy a felszabadult Magyarországon már megszűnt a fasiszta veszély, tehát nem helyes, hogy az új javaslat túlságosan kemény rendszabályokat tartalmaz. Egyébként a nyugati

¹⁹ Uo. 725. l.

²⁰ Ebbeli reményükből nem is csináltak titkot. Drózdly Győző 1946. január végén a parlamentben kijelentette: „Mindezek után — mivel a demokrácia hatásosabb védelméről szóló törvényjavaslatok megígérték — azt a reményemet fejezem ki, hogy abban a törvényjavaslatban majd alkalmunk és módunk lesz kifejezni mindazokat az elgondolásokat, mindazokat az utakat, amelyek bennünket az igazi, tiszta demokráciához vezetnek. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a Kisgazdapárt soraiban*)” *Ngy. N. Bpest. 1946. I. köt. 337. l.*

²¹ Világosság. 1946. jan. 12.

²² *Ngy. N. Bpest. 1946. I. köt. 383. l.*

²³ *Ld. az 1945. évi november hó 29-re összehívott Nemzetgyűlés Nyomtatványai. Irománnyok. I. köt. Bpest. 1946. 82—83. l.*

demokráciákat sem védik ilyen szigorú büntetőtörvények mint ez — hangoztaták. Párhuzamot vonva az ellenforradalmi Horthy-rezsim és a népi demokrácia védelme között, néhány valóban meglevő jelentéktelen és formális hasonlóságra hivatkozva azt állították, hogy a benyújtott javaslat egyenes folytatása, sőt jogutóda a hírhedt 1921: III te-nek.²⁴ Ez a propagandahadjárat, eltekintve demagóg jellegétől, jelezte, hogy a nagyburzsoázia számára a törvényjavaslat szigora elfogadhatatlan, következésképpen mindent meg fog tenni annak enyhítésére. Mindez törekvéseiknek csak egyik oldalát tükrözte, a hamarosan megindult tárgyalások azt tanúsították, többről volt szó, ennél többet akartak.

A nemzetgyűlés alkotmány- és közjogi bizottsága 1946. február 20-án tárgyalta a köztársaság védelméről szóló törvényjavaslatot. A javaslat 12 szakaszból állt, s ehhez Sulyok Dezső a Kisgazdapárt nevében, a párt által megbeszélt és elfogadott 11 pontból álló módosítást nyújtott be. Sajnos ez az ellenjavaslat az irattárból eddig még nem került elő, s így csak következtetni tudunk tartalmára. Hogy milyen szellemben készült, arra meggyőzőek Zsedényi Béla szavai, akinek felszólalásával Sulyok maga is messzemenően egyetértett. Zsedényi elismerte, hogy szükség van új, demokratikus szellemű államvédelmi törvényre, de a benyújtott javaslatot nem fogadta el. Legfőbb bűnéül azt róta fel, hogy nem definiálja pontosan, milyen társadalmi rendszer védelméről intézkedik. A „demokratikus állami rendszer” szerinte elvont politikai fogalom, amelynek nincs „tételes jogi teste”, tehát „nem lehet tételes jogilag beleszorítani egy törvényjavaslatba”, másrészt a köztársaság is bizonytalan fogalom, mert van demokratikus és arisztokratikus köztársaság. Indítványozta, vegyék be a javaslatba, hogy az a „demokratikus köztársaság” védelmét szolgálja. A demokrácia azonban az ő értelmezésében „népuralmi elvet”, azaz „többségi elvet” jelentett, tehát szerinte a többségi elv alapján álló köztársaság védelmét kell biztosítani. A „többségi” elv a Kisgazdapárt hatalmi vágyainak eszmei köntöse volt. A párt választási győzelme, parlamenti többsége alapján erre az elvre való hivatkozással követelt magának beleszólási jogot a munkaspártok irányítása alatt álló hatalmi szervekbe.

Bírálta Zsedényi azt is, hogy a törvényjavaslat a bírói gyakorlatra bízta és nem sorolja fel azokat a demokratikus intézményeket, amelyek védelméről intézkedik. Kialakulhat olyan bírói gyakorlat, mondotta, amely a Gazdasági Főtanácsot, vagy a népbíróságot védelmezi, ezek azonban a demokrácia átmeneti intézményei, „elfajulásai”, s így védelembe venni azokat hiba lenne. Ehelyett nézete szerint a demokratikus szabadságjogokat, a magántulajdont, a házasság intézményét, az elismert egyházak s azok lelkészei elleni izgatással szemben való védelmet kell biztosítani. Helytelenítette, hogy az új törvényjavaslatban nem szerepel az osztrály-ellenes izgatás tilalma és a magántulajdon védelme.²⁵

Zsedényi felszólalásának lényege tehát abban foglalható össze, hogy az új törvényjavaslatnak a polgári demokratikus társadalmi berendezkedést kell védelmeznie, s egyben olyan törvényes lehetőségeket kell nyújtania, amelyekkel meg lehet akadályozni, hogy a népi demokratikus fejlődés a szocializmus irányába haladjon. Mindez természetesen a párt nevében fellépő jobbszárny számára is elfogadható elvi alap volt. Ennek szellemében Sulyokék módosító indítványaikkal arra törekedtek, mint arról a Szabad Nép beszámolt, hogy a javaslatot kifor-

²⁴ Ngy. N. Bpest. 1946. I. köt. 706—707. l.

²⁵ Országgyűlés Irodája. Alkotmány- és közjogi bizottság jegyzőkönyvei. 1945—1948., az 1946. febr. 20-i ülés jkv-e.

gassák eredeti jellegéből, letompítsák, elvegyék a reakció elleni intézkedéseinek élet, és ehelyett kommunista ellenes paragrafusokat csempésszenek bele. Különösen élesen támadták azt, hogy a rendelet az eljárást a népbíróságokra bízta. Azt próbálták elérni, hogy a törvény hatálya alá eső bűnügyekben ne a népbíróságok, hanem a szakbíróságok legyenek az illetékesek.²⁶ A népbíróságok ebben az időben már olyan hatalmi szervek voltak, amelyek összetételüknél és hatáskörüknél fogva alkalmasak voltak forradalmi intézkedések végrehajtására. Ezzel szemben a szakbíróságok nem feleltek meg az új társadalmi rendszer igényeinek. A bírák nagyrésze a letűnt Horthy-rendszer híve volt, és nem nézték jó szemmel a demokratikus átalakulást. Rájuk bízni a népi demokrácia védelmét egyet jelentett volna a törvény lényegének megsemmisítésével.

A bizottság ülésén a kommunista Rajk László és Orbán László, valamint a szociáldemokrata Faragó László egyöntetűen utasították vissza Zsedényi és Sulyok követeléseit. Rajk László rámutatott arra, hogy a törvényjavaslat lényege az új demokratikus állami berendezkedés védelmének biztosítása, nem ölelhet fel mindent; a házasság, tulajdon stb. kérdéseit alkotmányban kell kidolgozni. Azt a tulajdonjogot azonban, amely a kartelleknek és trösztöknek, az ipari nagytőkének és banktőkének korlátlan lehetőséget nyújt, a magyar népi demokrácia nem támogathatja. Orbán László arra utalt, hogy a demokratikus intézményeket taxatívve felsorolni azért nem lenne helyes, mert a fejlődés későbbi fokán felmerülő újabb, jelentős intézményeket akkor nem lehetne védelemben részesíteni. Zsedényi azon javaslatával kapcsolatban, mely szerint a védelem tárgya a „demokratikus köztársaság” legyen, felhívta a figyelmet arra, hogy az lényegében a javaslat lefejezését jelenti, mert elsikkasztja a legfontosabbat, azt, hogy itt a demokratikus állami berendezkedés védelméről s nem annak formájáról, a köztársaság oltalmazásáról van szó.²⁷

A parlamenti bizottság vitája elég világosan tanúsítja, hogy az új jogalkotás körüli harcok fő kérdése: melyik az a társadalmi-állami rendszer, amelyről gondoskodni kell, s az miképpen kerüljön be a törvény szövegébe. Sulyokék és a Kisgazdapárt válasza egyértelmű: a burzsoá állami rendet kell védeni, mellyel egy jobboldali fordulat esetén útját lehet állni a szocialista fejlődésnek. A kommunisták vezette népi demokratikus erők számára ez a megoldás természetesen elfogadhatatlan volt. Maradt az a megoldás, hogy az új törvényjavaslat definiálja pontosan a demokratikus állami rendszer fogalmát. A baloldal számára az sem volt előnyös, mert ebben az esetben a meglévő koalíciós politikai berendezkedést kellett volna körülírnia, amely akkor ugyan már nem volt „tisztta” polgári demokrácia, de természetesen proletárdiktatúra sem, ily módon megnehezítette volna a burzsoá restaurációs erők ellen vívott harcot, végső soron hátráltatta volna a szocialista forradalom győzelmét. Tehát a baloldal számára az egyetlen lehetséges eljárás egy olyan kerettörvény megalkotása lehetett, amely a legszélesebben van megfogalmazva, s a végrehajtást a gyakorlatra, a népbírósági tanácsok tagjainak forradalmi jogtudatára bízta.

A két munkáspárt szorosan együttműködött a törvényjavaslat előkészítésében és a kommunisták oldalán jobboldali szociáldemokratákat is ott találunk. Közismert tény, hogy az SzDP-nek nem volt tudományosan kidolgozott irányvonala, elképzelései sokban különböztek a kommunisták stratégiájától, de

²⁶ Szabad Nép, 1946. márc. 3. Tiszta vizet a pohárba c. cikk.

²⁷ Országgyűlés Irodája. Alkotmány- és közjogi bizottság jegyzőkönyvei. 1945—1948, az 1946. febr. 20-i ülés jegyzőkönyve.

alapjában véve mégis szocializmust akart, és támogatott minden antiimperialista és antifasiszta fellépést. 1946 elején a párton belül a jobb- és baloldal nem különült el élesen, önálló jobboldali koncepció kidolgozására még nem került sor. Ebben az időszakban a SzDP úgy ítélte meg a magyar társadalom helyzetét, hogy az a felszabadulás óta lényegében nem változott, valójában még mindig a jobboldali, fasiszta reakciónak komoly befolyása van, és reális veszély a Horthy-rendszer esetleges restaurálása. Több évtizedes parlamenti gyakorlata megkülönböztetett érzékenységet fejlesztett ki benne a törvényességet illetően. Ezért helyesnek látta a fasiszta veszély elhárítására, a Horthy-rendszer restaurálásának megakadályozására törvényes intézkedések meghozatalát.²⁸

A Kisgazdapárt magatartása miatt a törvényjavaslatot az eredeti terveknek megfelelően nem lehetett a nemzetgyűlés elé vinni, így az ülést elnapolták. A véleménykülönbségek tisztázására a bizottsági ülésen, született döntés értelmében pártközi értekezletet hívtak össze.

Az 1946. február 22-i pártközi értekezleten a Kisgazdapárt megbízottai, Sulyok Dezsővel az élükön, korábbi törekvéseiknek megfelelően két irányban léptek fel, egyrészt követelték a védelem tárgyának pontosabb körülírását, másrészt több ponton továbbra is enyhíteni igyekeztek a javaslaton. A munkáspártok újra leszögezték, hogy elleneznek minden olyan változtatást, amely az új rendtörvény mérséklésére irányul. Többórás vitában néhány kérdésben mégis sikerült közös nevezőre jutniuk. Megváltoztatták a törvényjavaslat címét, a „demokratikus állami rendszer” kifejezést „a demokratikus állami rend” fogalommal cserélték fel. A tekintetben, hogy melyik az az államforma, amelyik védelméről a törvény szól, Kéthly Anna javaslatára kompromisszum jött létre, a törvényjavaslat szövegébe bekerült, hogy az 1946 I. tc-ben körülírt államformáról van szó. Egyes esetekben enyhítették a bűncselekmények minősítését és a kiszabandó büntetést. Teljes megegyezést azonban nem sikerült elérni.²⁹ Mivel a tárgyalások egy héttel később, február 29-én is eredménytelenek maradtak, a törvényjavaslat a pártvezetők értekezlete elé került.³⁰

Közben jelentős politikai események zajlottak le, amelyek kihatottak a tárgyalások további menetére. A decemberi—januári előkészítés után, a MKP vezetésével megindult a baloldali erők ellentámadása. Budapesten és vidéken sorozatos tömegmegmozdulásokra került sor, amelyek követelték az infláció felszámolását, a közigazgatásnak a reakciós fasiszta elemektől való megtisztítását, a földreform védelmét. Nem egy helyen a néptömegek maguk távolították el a horthysta tisztviselőket. A haladó erők nemcsak kivédtek a burzsoázia támadását, hanem lépéseket tettek a forradalom továbbfejlesztése érdekében. 1946. március 5-én megalakult a Baloldali Blokk. Az MKP, a SzDP, a NPP valamint a szakszervezetek nyilatkozata a következőkben jelölte meg a legfontosabb fel-

²⁸ „... éppen ezekben a napokban és hetekben számos jelét láttuk annak, hogy az ellenforradalmi jellegű kis csoportok és akarva-akaratlanul ellenforradalmi irányzatokat szolgáló magánszemélyek nyiladozó szájjal és arcátlanul merészkednek izgatni az utcán és egyéb helyeken a fiatal állami és társadalmi rendünk ellen. Törvényes és szilárd alap kell tehát arra, hogy ezekkel az elemekkel szemben gyorsan, biztos kézzel és hatékonyan léphessen fel a köztársaság minden illetékes végrehajtó szerve” — foglalt állást a Népszava. (1946. márc. 3. „Figyelmes várakozással” c. cikk.)

²⁹ Világosság, 1946. febr. 23. A pártközi értekezleten a következők vettek részt: a MKP részéről Rákosi M., Rajk L., Orbán L., az SzDP-től Szakasits Á., Kéthly A., dr. Faragó László; a NPP képviselőiben Erdei Ferenc, Kondor Imre; a KGP-től dr. Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső és Varga Béla, valamint Nagy Ferenc miniszterelnök és dr. Ries István igazságügyminiszter.

³⁰ Szabad Nép, 1946. márc. 1.

adatokat: a földreform vívmányainak megvédése, a közigazgatás megtisztítása a Szakszervezeti Tanács képviselőinek bevonásával, az államosítások folytatása, a bankok állami kezelésbe vétele. Egyben követelte a nyilatkozat a Kisgazdapárt vezetőségétől, hogy a demokratikus átalakulás legfőbb kérdéseivel egyre inkább szembekerülő jobboldali képviselőket a pártból távolítsa el.³¹ A baloldali pártok követeléseik alátámasztására március 7-én hatalmas tömegtüntetést és nagygyűlést tartottak. A nagygyűlés határozatát, amely a Baloldali Blokk nyilatkozatán alapult, átadták a Kisgazdapártnak, amely kénytelen volt azt elfogadni.³² Ennek nyomán kizárták a pártból a 20 legjobboldalibb képviselőt, köztük a nagytőke olyan exponenseit, mint Sulyok Dezsőt, Drózdly Győzöt, Vásáry testvéreket, Nagy Vincét.³³

A baloldali erőik ellentámadásának megindulása zavart keltett a Kisgazdapárt vezető köreibben. A nyílt összeütközés elkerülése érdekében igyekeztek a sűrűlódási felületeket a legminimálisabbra csökkenteni. Így az új törvény kérdésében is engedtek. A február 29-én összeült kisgazdapárti képviselői értekezlet, a pártvezetőség nyomására megvonta bizalmát Sulyok Dezsőtől és a javaslat pártközi megbeszélésére Nagy Ferencnek adott felhatalmazást.³⁴ Így került sor március 5-én a pártok vezetőinek találkozására, ahol Nagy Ferenc, Szakasits Árpád és Rákosi Mátyás tisztázták a pártok között felmerült nézeteltéréseket³⁵, s a másnap Tildynél összeült pártvezetői értekezlet véglegesen megegyezett a köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat szövegében.³⁶

Ezek után március 9-én újra összeült a nemzetgyűlés alkotmány- és közjogi bizottsága, amely a pártközi megbeszélések eredményeként a javaslat szövegén bizonyos módosításokat eszközölt. A legfontosabb módosítás az volt, hogy törölte a bizottság a „jogellenesség” és a „közvetlenség” kritériumát, azzal az indoklással, hogy „... a köztársaság megdöntésére irányuló minden mozgalom vagy cselekmény jogellenes”.³⁷ Egyes, nem lényegi büntetési tételeket enyhített, de ugyanakkor hangsúlyozta, hogy minden esetben ki kell mondani a vagyonelkobzást. A bizottság elvetette azt az álláspontot, hogy az eljárást szakbíró-ságokra bízzák, s továbbra is a népbíró-ságok hatáskörébe utalta a büncselekmények elbírálását.

E módosítások tehát a törvény jellegén, alapelvein nem változtattak, sőt inkább megerősítették. Ez egyben a kisgazda jobboldal vereségét is jelentette. A törvényjavaslat szövegezésében a koalíció pártjai tehát már a nemzetgyűlés összeülése előtt megállapodtak, így a március 12-én megkezdődött parlamenti vita a szó szorosán vett értelmében már nem volt vita. Itt nem történt lényegében más, mint hogy a pártok a nagy nyilvánosság előtt kifejtették véleményüket a javaslattal kapcsolatban.

³¹ Szabad Nép, 1946. márc. 6.

³² Szabad Nép, 1946. márc. 8.

³³ Kis Újság, 1946. márc. 13.

³⁴ Népszava, 1946. márc. 5. Sulyok később azt állította, hogy Vásáry és az ő fáradozásainak eredményeképpen a párt képviselői értekezlete először egyhangúan elutasította a törvényjavaslatot és csak később, a pártvezetőség erőyes fellépésére adta meg hozzájárulását. Sulyok itt nyilvánvalóan túloz, de annyi elhíhető, hogy párton belül nem kevesen elleneztek az új büntetőjogi törvényjavaslatot. Megjegyzendő, hogy Sulyok a képviselő értekezlet dátumát hibásan 1946. márc. 10-re teszi. *Sulyok Dezső: A magyar tragédia.* New York, 1954. 597. l.

³⁵ Népszava, 1946. márc. 7.

³⁶ Kis Újság, 1946. márc. 7.

³⁷ Országgyűlés irodája. Alkotmány- és Közjogi Bizottság jegyzőkönyvei. 1945—1948, az 1946. márc. 9-i ülés jegyzőkönyve.

A szokásokhoz híven az ülés elején az alkotmány- és közjogi bizottság előadója, Orbán László ismertette a bizottság jelentését. A jelentés röviden megindokolta a törvényjavaslat szükségességét, felvázolta megszületésének körülményeit, s tájékoztatott a legfontosabb módosításokról.³⁸

Az általános vitában elsőként Bognár József, a Kisgazdapárt képviselője szólalt fel. Elismerte, hogy „minden rendszernek, de elsősorban annak a demokraciának, amely valóban a nép által a népért levő rendszer akar lenni, amely népujratmat akar a szó szoros értelmében megvalósítani, gondoskodnia kell arról, hogy ne legyen hatalom ebben az országban, amely ezt a demokraciát megdöntheti”.³⁹ Ugyanakkor azonban csak általánosságban beszélt a reakció elleni harcról, s azt hangoztatta, hogy ahhoz, hogy a demokraciáért vívott küzdelem ne csak büntetőjogi téren folytatott harc legyen, szükség van a demokratikus erők egységére, a nyugalomra, a „stabil rend”-re. A Kisgazdapárt a fiatal magyar demokrácia számára a fő veszélyt nem az előretört burzsoá-fasiszta reakcióban, hanem a demokratikus erők szétforgácsoltságában jelölte meg, s azt vallotta: „amíg a demokrácia stabilá nem vált az élet egész vonalán, és egyrészt a demokratikus intézmények létesítéséért és a gazdasági bajok ellen is kell küzdenie, másrészt pedig a reakcióval szemben is folyton harcot kell folytatnia, addig nincs más megoldás, mint az egység, az egymás elleni és saját erőnket emésztő harc elcsitítása az egész vonalon, s a szeparatizmus és az erőszak helyett pedig a békés kompromisszum, a közmegegyezés útja”.⁴⁰

A Kisgazdapárt történetén vörös vonalként húzódik végig a tömegektől való félelem, az osztályharc forradalmi módszereiről való lemondás. Parlamenti párt volt, amely a politikai küzdelmeket kizárólag annak keretein belül szerette volna megvívni. Ezért az 1946 február—márciusi forradalmi tömegmozgalom, a parlamenten kívüli harc, erőszakoskodás, eretnokség volt szemében. A vezérszónok szavai tükrözték azt a zavart és sértődöttséget, amelyet a baloldali előretörése a párt vezető köreiben keltett. Elfogadta az új törvényjavaslatot, belátta fontosságát, de ugyanakkor a „nyugalom”, a „stabil rend”, az osztályharc tompításának követelésével ellenezte is azt. Végző kicsengésében a párt állásfoglalása mégis pozitív, hisz a baloldali erőkkel való együttműködés, a demokrácia mellett tett hitet. „Mi demokraciát akarunk kiépíteni ebben az országban — mondotta Bognár József —, új hagyományokat akarunk teremteni, mert egy nemzet jórésztben azonos saját nemzeti hagyományaival. Ezt a demokraciát bele akarjuk építeni a magyar lelkekbe. Olyan módon akarjuk beleépíteni, hogy az a legtöbbet jelentse a magyarság számára is, és az emberiség számára is.”⁴¹

Horváth Mártonnak, a MKP szónokának felszólalásában új elem volt, ellentétben a kisgazdákkal, hogy szabatosan körülírta a reakció fogalmát. Rámutatott, hogy a magyar népi demokraciát nemcsak a mozgolódó s szervezkedő nyilasok veszélyeztetik, hanem sokkal inkább a gazdasági reakció, elsősorban a nagytőkések, akik kifejezetten visszaélnek az ellenőrzés hiányosságjaival és „a termelés helyett spekulációra rendezkednek be”. De ide tartoznak a gazdasági alapjuktól megfosztott nagybirtokosok és fullajtárjaik, akik továbbra is „azon dolgoznak, hogy visszaszerezzék, akár csak részben is, a nagybirtok számára a régi évszázados pozíciót”, valamint utoljára de nem utolsósorban,

³⁸ Ld. Ngy. N., Bp. 1946. I. köt. 703—742. l.

³⁹ Uo. 713. l.

⁴⁰ Uo. 714. l.

⁴¹ Uo. 717. l.

a közigazgatásban megbúvó antidemokratikus erők.⁴² A felsorolásból is kitűnik, hogy a demokratikus rend és a köztársaság védelméről szóló törvényjavaslatot a MKP nemcsak antifasiszta törvénynek tekintette, hanem annál szélesebben értelmezte s a nagyburzsoázia ellen, a népi demokráciáért folytatott harc fegyvereként fogta fel.

Egyetértett Horváth Márton a demokratikus erők összefogásának szükségességével, de világosan leszögezte „... nem lehet helye az összefogásban, a koalícióban azoknak az elemeknek, amelyek demokráciaellenes erőket, tényezőket, érdekeket képviselnek, legyenek azok akár nagytőkés érdekek, akár a régi múlt különböző árnyalatait jelentő érdekek”.⁴³ Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy feltétlenül komolyan kell venni az új államrend megóvásának feladatát. S ezzel összefüggésben utalt arra, hogy az 1946 tavaszán kibontakozott népmozgalmak alapvető oka abban keresendő, hogy a néptömegek nem látták felülről biztosítottnak a demokrácia védelmét. Ahhoz azonban — hangoztatta —, hogy a tömegeket végérvényesen az új társadalmi rendszer mellé lehessen állítani, azonnal végre kell hajtani a Baloldali Blokk követeléseit.⁴⁴

A szociáldemokraták részéről Bechtler Péter szólalt fel. Megállapította, hogy a felszabadulás óta egyetlen törvényjavaslat sem váltott ki annyi ellenhatást, mint a napirenden levő javaslat. „A törvényjavaslat ellenzői — mondotta — nem akarják tudomásul venni azt, hogy az elmúlt évtizedekben sokat tanultunk s nem akarjuk, hogy a magyar demokrácia . . . a weimari Németország sorsára jusson.”⁴⁵ Részletesen felsorolta a munkásosztály követeléseit s a kommunista képviselőhöz csatlakozva a népi demokrácia tömegbázisának kiszélesítése érdekében sürgette a Baloldali Blokk közös nyilatkozatában foglaltak mielőbbi megvalósítását. Elítélte a februári fasiszta kilengéseket és félreérthetetlenül leszögezte: „Nem vagyunk hajlandók továbbra is türelemmel nézni azt, hogy a reakció még egyszer kísérleteket tegyen a dolgozó osztály leigázására. Készek vagyunk, ha kell, a harcot felvenni azokkal szemben, akik még egyszer visszakívánják a nagybirtokosok és a kapitalisták eldorádóját. Ebben a harcban együtt akarunk haladni a demokratikusan gondolkodó kisparasztsággal és értelmiséggel.”⁴⁶

A Nemzeti Paraszt Párt a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat előkészítésében aktívan nem vett részt. Vezetői a párt országos kongresszusának előkészítésével voltak elfoglalva. A szegényparasztság érdekeit képviselő párt a demokratikus átalakulás legfontosabb kérdéseiben mindig meszesemenően együttműködött a munkásosztály élcsapatával, a Kommunista Párttal. Nánási László elmondotta, hogy a kongresszuson az agrárproletárok és a szegényparaszatok követelték, hogy a régi, a kiváltságosokat védő törvények helyett új, a népet, a dolgozókat védő törvényeket hozzanak. „A magyar parasztság és a munkásság készen áll ugyan arra, hogy a demokráciát és a köztársaságot megvédje, de ezt a védelmet megfelelő törvényekkel is alá kell támasztani.”⁴⁷ Annak a meggyőződésének adott hangot, hogy az új államhatalmat inkább túl szigorú törvényekkel kell oltalmazni, és ha a nép ellenségei legyöngültek, lesz mód a rendeletek szigorán enyhíteni. Helyeselte, hogy az új törvényjavaslat

⁴² Uo. 719. 1.

⁴³ Uo. 722. 1.

⁴⁴ Uo. 724. 1.

⁴⁵ Uo. 725. 1.

⁴⁶ Uo. 727. 1.

⁴⁷ Uo. 727. 1.

komoly szerepet szán a népbíróságoknak. „Őszintén megmondjuk, hogy jobban bízunk a népbíróságokban, mint a régi bírákban. (Helyeslés a Kommunisták Párton). . . a régi bírók »függetlenségét« a múltban mi parasztok saját bőrünkön tapasztaltuk. (Úgy van! Úgy van!)»⁴⁸ Bejelentette, hogy a Nemzeti Parasztpárt a törvényjavaslatot elfogadja.

A törvényjavaslat mellett nyilatkozott a Polgári Demokrata Párt, amely csupán azt kívánta, hogy a népbírósági tanácsokba vonják be a párt képviselőit is.⁴⁹

Sajátos módon foglalt állást a Demokrata Néppárt. A párt vezetésében ekkor már a Barankovics-féle irányzat kezdett felülkerekedni, amely noha erősen az egyházra támaszkodott, távolodott Mindszentyék vonalától, de ugyanakkor a kiscgazda jobbszárnytól is igyekezett elhatárolódni.⁵⁰ Ezért a köztársasági törvény vitájában tanúsított magatartásukhoz hasonlóan, itt is csak formai, bár igen éleshangú ellenvetéseket tettek.

Bálint Sándor, a Demokrata Néppárt tagja indítványozta, hogy a rendelet szövegében az „államrend” kifejezést helyettesítsék az „alkotmány” fogalommal. Kifogásolta, hogy a törvény sok mindent a végrehajtásra, a bírói gyakorlatra kifejezéssel élve a hatóságok „önkényére” bíz. Megismételte a reakció azon kívánságát, hogy az eljárást utalják a „rendes bíróságok” hatáskörébe, mert azt a „népbíróságokra bízni kockázatos dolog a szabadságjogok szempontjából”. Ennek kapcsán kirohanásokat rendezett a népbíróságok ellen, amelyek szerinte alapjában véve pártbíróságok, tagjainak ítélkezésében az általuk képviselt pártok szempontjai esnek latba, így nem biztosítható a teljes elfogulatlanság az ítélkezésben.⁵¹ Nyílt elítéléssel felérő megjegyzései ellenére bejelentette, hogy pártja nevében elfogadja a törvényjavaslatot.

A parlamentben a törvényjavaslat ellen nyílt fellépésre nem került sor. A Sulyok vezette kiscgazda jobboldal a pártból való kizárásával, bár mandátumuk megmaradt, válságba került. Noha korábban sem volt egy jól szervezett politikai csoportosulás, most végképp elemeire esett szét. A párton belül meglevő bázisának elvesztése, lelepleződése a széles tömegek előtt lehetetlenné tette fellépését. Így csak a klerikális körök maradtak, nyíltan fellépni azonban ők sem mertek, s e helyett inkább módosító javaslatokkal próbálkoztak.

A Mindszenty köreivel szoros kapcsolatban álló Schlachta Margit módosító indítványt terjesztett be, amelyben felvetette, hogy a nemzetgyűlés maradjon meg a javaslat eredeti szövegezésénél és hagyja benne a jogellenesség kritériumát, mert — mint kifejtette — csak „. . . a jogellenes módon való megváltoztatás (ti. az államformáé — V. I.) eshetik a büntetés fogalma alá”.⁵² E módosításnak az lett volna az értelme, hogy ha a rendelet szövegében továbbra is szerepel az a kitétel, hogy csak jogellenes módon nem szabad az államforma megváltoztatására törekedni, akkor jogos módon természetesen lehetséges, s ezzel törvényes lehetőség nyílt volna a legitimista mozgalom szervező és agitatív tevékenységére.

Kiegészítést indítványozott a felekezeti izgatáshoz, amely szerint büntetett követ el az, aki a polgárokat ismereteik megszerzésében akadályozza, vallásuk gyakorlásában korlátozza, papjaik ellen izgat, s ezt azzal indokolta, hogy „. . . az

⁴⁸ Uo. 728. l.

⁴⁹ Uo. 730. l.

⁵⁰ Lásd bővebben *Orbán Sándor: A Demokrata (Barankovics) néppárt történetéhez (1945—1949). Századok, 1958. 174—201. l.*

⁵¹ Ngy. N. Bpest. 1946. I. köt. 734. l.

⁵² Uo. 735. l.

emberi természet vallásos kiművelés nélkül antidemokratikus, aki tehát a vallássság ellen dolgozik, az a demokráciának ellensége".⁵³ Itt is nyilvánvaló, hogy Schlachta Margit olyan paragrafust szeretett volna a rendeletbe csempészni, amely a vallás s ezen keresztül az egyház szerepét és befolyását növelte volna.

Emellett javasolta, hogy azt a szakaszt, amely a suttygó propaganda ellen nyújt védelmet, hagyják el. Ő is előhozakodott azzal a követeléssel, hogy a törvény hatályába eső bűncselekmények elbírálását ne a népbíróságokra, hanem a szakbíróságokra bízzák.⁵⁴

Schlachta Margit fellépése teljesen elszigetelt volt, azért szükségszerűen kudarcba fulladt. A nemzetgyűlés elvetette az általa benyújtott módosításokat, a javaslatot a bizottság által beterjesztett formájában fogadta el és emelte egyhangúan törvényerőre, s az az 1946. VII. tc.-ként került a magyar törvénytárba.

*

A köztársaság törvénybe iktatása és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény két szorosan összetartozó, bár funkcióját tekintve nem azonos jogalkotás. Amíg a demokratikus államforma a társadalmi átalakulás kereteit szabta meg, s az államszervezet kiépítése szempontjából volt nagy jelentőségű, addig az új büntetőtörvény a felszabadulás után létrejött államhatalom, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra védelméről intézkedett, a politikai mechanizmus, a hatalom gyakorlása szempontjából volt jelentős.

A köztársaság védelméről szóló javaslat törvénybe iktatása az államforma megváltoztatásához hasonlóan nem volt az adott időszak központi kérdése. A földreform megvédése, az államosítások folytatása, a bankok állami ellenőrzése, az államapparátus személyi összetételének átalakítása mellett másodlagos szerepet töltött be. Az adott körülmények között mégis a népi demokráciáért vívott harc egyik fontos területét képezte, mely sajátos módon nem a nagy nyilvánosság előtt, hanem a zöld asztalnál zajlott le.

A törvényjavaslat előkészítése körüli harcokban lényegében az ország továbbfejlődése jellegéről vallott különböző nézetek csaptak össze. A vitában a kommunista elvek győzedelmeskedtek, s ez azt tanúsítja, hogy 1946 tavaszára az osztályerőviszonyok alakulásában olyan döntő változások álltak be, amelyek lehetetlenné tették burzsoá törekvések érvényre jutását. Nem arról van szó, hogy már ekkor eldőlt volna a „ki — kit győz le” kérdése, hanem arról, hogy noha a burzsoázia még jelentős hatalmi pozíciókkal rendelkezett, az események menetébe már nem tudott elhatározó módon beavatkozni; mi több, képtelennek mutatkozott megakadályozni az érdekeit korlátozó intézkedések meghozatalát.

Az 1946. VII. tc. a hatalom erőszak jellegének erősödését jelezte. Olyan forradalmi jogszabály volt, amely széleskörű büntetőjogi védelmet biztosított és a törvényben meghatározott bűncselekmények feletti ítélezést a népbíróságok hatáskörébe utalta. Ezáltal törvényes meghatalmazást adott az igazságügyi és belügyi szerveknek, s mivel ezen szervek a munkáspártok irányítása alatt állottak, alkalmasnak bizonyult arra, hogy felhasználásával a munkásosztály gátat vessen minden fasiszta vagy burzsoá reakciós kísérletnek. Az 1946. VII. tc. a felszabadulás utáni társadalmi fejlődésben, a proletárdiktatúra kivívásában és megszilárdításában kiemelkedő szerepet töltött be.

⁵³ Uo. 738. l.

⁵⁴ Uo. 741. l.

И. ВИДА

РОЖДЕНИЕ И ПАРЛАМЕНТСКОЕ ОБСУЖДЕНИЕ ЗАКОНОПРОЕКТА ОБ УГОЛОВНОЙ ЗАЩИТЕ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО СТРОЯ И РЕСПУБЛИКИ

Резюме

В первый период после освобождения страны имели еще силу все положения уголовного права и правила уголовного судопроизводства, в их числе и пресловутая III. статья закона от 1921 г., поставившая коммунистическое рабочее движение вне закона. Народные суды — до принятия нового закона о защите государства — вынуждены были применять старые законы, применяя их однако в демократическом восприятии. Развернувшаяся после освобождения народно-демократическая революция привела к коренным изменениям в классовом характере власти, создалась специальная форма демократической диктатуры рабочих и крестьян. Законопорядок должен был соответствовать народному характеру власти.

После выборов в 1945 г. венгерская буржуазия перешла во всеобщее наступление. Победа Партии Мелких Сельских Хозяев на выборах внутри центральной власти привела к изменению соотношений сил. Сторонники народной демократии имели преобладание в исполнительной власти, представляющая интересы буржуазии Партия Мелких Сельских Хозяев имела преобладание в законодательной власти. Прогрессивные силы в интересах борьбы против сторонников буржуазной реставрации и фашистской реакции, кроме того в интересах упрочения занятых своих позиций в области исполнительной власти, нуждались в законодательной гарантии. Создание новых уголовных законов в данной обстановке представляло собой одну из областей борьбы за народную демократию. Главным вопросом являлся следующий: о защите какого общественно-государственного строя должен заботиться новый закон, и как должен этот строй оформиться в тексте закона. По мнению Партии Мелких Сельских Хозяев в правовой защите нуждается основанный на частной собственности буржуазный государственный строй. Закон должен гласить так, что в случае правого переворота мог быть использован в интересах воспрепятствования развитию народной демократии в сторону социализма. Левые силы же, во главе с Коммунистической Партией — согласно интересам трудящихся масс — выступали за такое решение вопроса, в результате которого стало бы возможной надежная защита созданного в ходе революции государственного строя, было бы составлено довольно обширно и исполнение возлагалось бы на народные органы. Выступающее от имени Партии Мелких Сельских Хозяев и руководимое Джем Шуйюк правое крыло в ходе подготовки законопроекта вело ожесточенную борьбу за то, чтобы сократить революционную направленность его и преобразовать законопроект согласно своим интересам. Устремления Партии Мелких Хозяев однако потерпели крах и законопроект был создан и принят в духе коммунистических принципов.

Статья закона VII. 1946. г. об уголовной защите демократического строя и республики играла серьезную роль в общественном развитии —, в завоевании и упрочении диктатуры пролетариата после освобождения. Она обеспечивала широкую уголовную защиту и правосудие в области преступлений политического характера передала народным судам. Она дала законное удостоверение органам Министерства Юстиции и Внутренних Дел, и так как эти органы стояли под руководством рабочих партий, применяя данную статью закона, рабочий класс мог с успехом воспрепятствовать всем попыткам реставрации со стороны фашистской реакции, а так же буржуазии.

I. VIDA

LA NAISSANCE DU PROJET DE LOI «SUR LA DÉFENSE DU RÉGIME DÉMOCRATIQUE ET DE LA RÉPUBLIQUE» ET LE DÉBAT EN OUVERT AU PARLEMENT

Résumé

Dans la période qui succéda immédiatement à la libération du pays les règles juridiques pénales et de procédure criminelle ayant été en vigueur avant la guerre ne perdirent pas encore leur validité, tel le fameux article III de la loi 1921 mettant hors la loi le mouvement communiste. Jusqu'à l'établissement de la loi portant sur la sûreté de l'État les tribunaux populaires se virent

obligés de procéder sur la base des anciennes lois qu'ils ne manquèrent pas d'appliquer dans un esprit démocratique. La révolution démocratique populaire développée à suite de la libération provoqua un changement radical dans le caractère de classe du pouvoir, ce qui donna naissance à une forme spécifique de la dictature démocratique des ouvriers et des paysans. Le nouveau système juridique était à coordonner avec l'aspect populaire du pouvoir.

Après les élections de 1945 la bourgeoisie hongroise lança une attaque générale. La victoire remportée par le Parti des Petits Propriétaires provoqua une transformation dans les cadres du pouvoir central: les forces de la démocratie populaire disposaient d'une influence décisive à l'intérieur du pouvoir exécutif, alors que le Parti des Petits Propriétaires, représentant les intérêts de la bourgeoisie, s'assura la majorité dans le pouvoir législatif. A l'encontre des adeptes d'une restauration bourgeoise et de la réaction fasciste les forces progressistes, afin de les freiner et de s'assurer les positions conquises dans le pouvoir exécutif, avaient besoin de garanties légales. Dans les circonstances données la création des nouveaux statuts de droit pénal constitua l'un des moyens des luttes menées pour l'instauration de la démocratie populaire. Le problème crucial se posa de la façon suivante: quel est ce système social et d'État dont la défense sera garantie par la loi et quelle sera la manière de sa codification. Suivant la conception du Parti des Petits Propriétaires c'est le système d'État bourgeois fondé sur la propriété privée qui est à défendre par la loi qui sera formulée de manière à empêcher, au cas d'un tournant de droite, l'évolution de la démocratie populaire hongroise suivant une tendance socialiste. Par contraste les forces de gauche, dirigées par le Parti Communiste, entendaient — en conformité des intérêts des masses laborieuses — avoir recours à une solution qui permette la protection efficace du nouveau pouvoir d'État engendré par la révolution et qui confie l'exécution aux organes du peuple. L'aile droite du Parti des Petits Propriétaires dirigée par Dezső Sulyok menait une lutte acharnée au cours de la préparation du projet de loi afin de freiner la révolution et de la transformer conformément à ses propres intérêts. Cependant ses efforts furent voués à l'échec, la nouvelle législation suivit l'esprit des principes communistes et venait d'acquérir force de loi.

L'article VII de la loi 1946 portant sur la défense de droit pénal du système démocratique et de la République avait un rôle important à jouer dans l'évolution sociale de la Hongrie après la libération et dans la conquête et la consolidation de la dictature du prolétariat. Il assura une large protection de droit pénal et renvoya le jugement en matière de délits politiques dans la sphère d'attributions des tribunaux politiques. Il ne manqua pas d'accorder une autorisation légale aux organes de la justice et des affaires intérieures et, vu que ces organes se trouvèrent sous la direction des partis ouvriers, par son application la classe ouvrière réussit à mettre obstacle à toutes les tentatives de restauration initiées par les réactionnaires fascistes et bourgeois.